

велосипедних доріжок, лижних спусків, впорядкування мережі стежок природно-пізнавального туризму тощо.

Таким чином, природно-рекреаційний потенціал регіону як у цілому, так і окремі його складові використовуються в малих обсягах. Існує потреба в розширенні регіональних напрямків рекреаційного використання бальнеологічних, гірських ландшафтних ресурсів та освітньо-пізнавального чинника природно-заповідного фонду. Рекреаційно-туристичний сектор області не задовольняє якісного і кількісного попиту на рекреаційні послуги і потребує значних інвестицій. Стратегія розвитку туристичної галузі повинна здійснюватись в напрямках удосконалення туристичної інфраструктури, а це: створення сучасної туристичної та рекреаційної бази, стимулювання сільського і гірського туризму, впровадження програм екологічного та пізнавального туризму.

Програма покращення використання природного рекреаційного потенціалу базуватиметься на принципі попередження екологічної небезпеки. Значне значення у виконанні такого завдання відводиться діяльності регіональної влади. Регіональна влада у співпраці з органами місцевого самоврядування повинна активніше розробляти і впроваджувати заходи щодо покращення екологічної ситуації і захисту цінної екосистеми регіону. Стратегія охорони рекреаційних територій повинна включати схеми перерозподілу навантаження на рекреаційні комплекси, плани рекультивації деградованих рекреаційних ділянок, підтримку найцінніших екологічних територій, розвиток мережі біосферних заповідників, розроблення концепції утилізації сміття, впровадження програм інтенсивного використання відновлюваних джерел енергії.

Література

1. **Євро регіон Буг.** – Львів: Обл. упр. статистики, 2002. – 78 с.
2. **Концепція** стратегії розвитку Львівщини до 2015 р.: проект. – Львів: ОДА, 2004. – 60 с.
3. **Кравців В.С., Євдокименко В.К., Габрель М.М., Копач М.В.** Рекреаційна політика в Карпатському регіоні. Принципи формування, шляхи реалізації. В-во Прут, 1995. – 71 с.
4. **Кравців В.С., Стадницький Ю.І.** та ін. Управління розвитком гірських територій: зарубіжний досвід. – Львів: УРДНАН України, 2001. – 69 с.
5. **Львівська область**// Статистичний щорічник. – Львів: Обл. упр. статистики, 2004. – 286 с.
6. **Руденко В.П.** Географія природно-ресурсного потенціалу України. – Львів: Світ, 1993. – 240 с.
7. **Федунь О.В.** Бальнеологічні ресурси Передкарпаття. – Львів: ВНТА, 1999. – 168 с.

УДК 332.122:379.84

*Доц. Л.М. Грановська, канд. с.-г. наук –
Херсонський державний аграрний університет*

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ЗОНИ ПІВДНЯ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Розглянуто еколого-економічні проблеми рекреаційної зони. Визначено основні суперечності між розвитком аграрного сектора економіки, в тому числі галузі рибництва, та станом рекреаційних ресурсів південного регіону. Запропоновано напрями вирішення еколого-економічних проблем, які сприятимуть як розвитку аграрного сектора економіки, так і раціональному використанню рекреаційних ресурсів півдня України.

Ecological and Economic Problems of the Recreation Zone in Southern Ukraine and Ways of their Solution

The article looks at the ecological and economic problems of the recreation zone. Basic contradictions between the development of the agrarian sector including rice production and the state of recreation resources of the southern region are specified. Ways of solving ecological and economic problems to contribute to the development of the economy's agrarian sector as well as to the efficient utilization of recreation resources of Southern Ukraine are proposed.

Природокористування в південному регіоні України передбачає використання природно-кліматичних ресурсів для розвитку всіх галузей економіки. Дедалі зростаючі масштаби діяльності людини сприяють залученню в господарський обіг значних об'ємів природних ресурсів, що призводить до різкого збільшення антропогенно-техногенного навантаження на навколишнє природне середовище. В Україні продовжує зберігатися екстенсивний тип розвитку економіки, який призводить до нераціонального використання природних ресурсів і деградації середовища існування людини. Внаслідок цього, в південному регіоні, як і в Україні в цілому, виникла значна низка екологічних, економічних і соціальних проблем. У цих умовах особливого значення набуває організація повноцінного відпочинку та оздоровлення населення з метою зміцнення його здоров'я та підвищення працездатності. Цьому має сприяти наявність достатньої кількості природних рекреаційних ресурсів, державний механізм їх раціонального використання, збереження та відтворення [1,2].

Міжнародна Конференція ООН з питань охорони навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) проголосила перехід до сталого розвитку через посилення ролі державного регулювання економічного розвитку кожної країни світу. У 2002 р. на ювілейній сесії Генеральної Асамблеї ООН в Йоганнесбурзі українська делегація на чолі з Президентом України підтвердила прагнення України до сталого розвитку [3].

Перехід України до сталого розвитку потребує координації дій в усіх сферах життя суспільства, реформування політичної системи, соціальних, економічних і екологічних інститутів держави та впровадження еколого-економічного природокористування в усіх секторах економіки [2]. Нагальним завданням сьогодення є пошук механізму формування безпечного життя людської цивілізації. Як зазначає О.І. Гулич, "... які б ці механізми не були, в своїй основі вони мають базуватися на забезпеченні максимально наближених умов життєдіяльності людини до створених природою. Штучно змінені природні умови неодмінно викликають відповідну негативну реакцію організму і спричиняють флуктуації, що при критичній масі можуть призвести до незворотних змін у людському організмі " [4]. Тому зростає увага до рекреаційних та культурно-оздоровчих територій, які сприяють не тільки оздоровленню населення, а також виконують і лікувальні функції.

Регіональною особливістю природокористування півдня України, особливо в аграрному секторі економіки, є екстенсивне використання зрошуваних земель у межах розміщення значної кількості природних рекреаційних ресурсів.

Наприкінці 80-х років минулого ст. виникли значні суперечності між розвитком аграрного сектора економіки, в тому числі і галузі рисівництва та екологічним станом рекреаційної зони. Підстав для цього було чимало.

Питання раціонального використання рекреаційних ресурсів, екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчих територій та основи формування регіональної моделі екологічного менеджменту розглянуто в роботах багатьох вчених-економістів: Т.П. Галушкіної, Л.С. Гранів, О.І. Гулич, В.Г. Жученко, Н.Й. Каніщевої, С.К. Харічкова та ін. Однак питання вирішення суперечностей між розвитком аграрного сектора економіки та екологічним станом рекреаційних ресурсів в зоні рисосіяння України потребують подальшого вивчення.

Метою даних наукових досліджень є розроблення основних напрямів державного механізму управління розвитком аграрного сектора економіки в рекреаційній зоні півдня України. Механізм повинен забезпечувати раціональне використання природно-ресурсного потенціалу для розвитку аграрного сектора економіки та розвиток рекреаційного комплексу з врахуванням вимог охорони навколишнього середовища.

Південний регіон України має цінні кліматичні, рекреаційні та лікувальні ресурси. Найбільшою популярністю користується морське узбережжя. Рекреаційність його визначається якісним складом, кількістю і характером поєднання кліматичних умов, бальнеологічних та ландшафтних ресурсів, морських пляжів і прибережних акваторій моря [3, 5-7]. Україна посідає перше місце за довжиною берегової лінії Чорного та Азовського морів серед шести причорноморських держав, яка сягає 3480 км і має рідкісний природно-ресурсний потенціал. Довжина берегової лінії у межах Херсонської області сягає майже 500 км уздовж Чорного моря та 350 км уздовж Азовського, Миколаївської області – 150 км, побережжя Криму – 2 тис. км, в межах Одеської області – 500 км.

Однак стан природно-ресурсного потенціалу південного регіону України є незадовільним з причин нераціонального використання природних ресурсів. Через забруднення навколишнього середовища, відсутність діючого управлінського механізму в приморській зоні, країна втрачає близько 1,7 млрд. грн. щороку [6].

Аграрний сектор економіки є одним із суб'єктів господарювання в південному регіоні. Екстенсивний розвиток зрошуваного землеробства в цьому регіоні збільшив екологічну напругу, яка склалася на початку 80-х років минулого ст. Вирощування сільськогосподарських культур, у тому числі й рису, за екстенсивними технологіями, застосування значної кількості гербіцидів, пестицидів та мінеральних добрив, необмежені обсяги використання зрошувальної води за часи радянської влади, коли вартість її була незначною і майже компенсувалася державою, призвело до забруднення отрутохімікатами не тільки річок півдня України, а й акваторії Чорного й Азовського морів.

Рис – одна з небагатьох сільськогосподарських культур, інтенсивне вирощування якої потребує застосування значних обсягів зрошувальної води, доз мінеральних добрив і хімічних засобів для захисту посівів від шкідників, хвороб і бур'янів. За період з 1961-1980 рр. в Україні було побудовано рисові зро-

шувальні системи на площі 62,2 тис. га, з них у Херсонській області – 17,8 тис. га (28 %), Кримській – 31,4 тис. га (50,5 %), Одеській – 13,0 тис. га (20,9 %). Валовий збір рису становив у 1986-1990 рр. 180,0 тис. т на рік. Під рисові зрошувальні системи були відведені малопродуктивні, засолені та заболочені землі, на яких звичайні зрошувальні системи не забезпечують розсолення ґрунтів. Рисові зрошувальні системи на фоні дренажу не тільки попереджують вторинне засолення ґрунтів, але й забезпечують меліорацію (розсолення) раніш засолених ґрунтів. Однак на початку 90-х років минулого ст. рисові зрошувальні системи, після 30 років їх експлуатації вже не відповідали техніко-економічним і природоохоронним вимогам, негативно впливали на гідрологічний та екологічний режими території і морської акваторії. У пояснювальній записці (1967 р.) до проекту суцільного зрошення півдня України НДІ "Укргіпроросводгосп" учені та проектувальники пророкували таку ситуацію "...в связи со сплошным рисосеянием в приморской зоне потребуются радикальная защита от подтопления крупных населенных пунктов с ликвидацией курортной зоны по Черноморскому побережью и защитой 32 населенных пунктов в зоне рисосеяния...". Якоюсь мірою ці прогнози справдилися, але такої критичної ситуації могло й не бути, коли б ці вчені та проектувальники запланували в проектах заходи з охорони родючості ґрунтів, водних і рекреаційних ресурсів. Однак з їхнього боку далі застережень справа не пішла. І сьогодні нам необхідно виправляти ці помилки, вирішувати екологічні проблеми, розробляти заходи щодо екологізації виробництва й суспільства, забезпечувати охорону й раціональне використання рекреаційних ресурсів південного регіону.

У зв'язку зі складною екологічною ситуацією на початку 80-х рр. ХХ ст. у південному регіоні України Радою Міністрів УРСР Постановою №166 від 09.04.76 р. "О мерах по предотвращению загрязнения бассейнов Черного и Азовского морей " (п.8) Міністерству сільського господарства, Міністерству водного господарства, Південне відділення ВАСГНДЛ доручило провести необхідні дослідження та до 1980 р. розробити заходи щодо покращення екологічного стану південного регіону України, унеможливлення скидів з отрутохімікатами та їх сполуками з рисових зрошувальних систем в затоки та лимани акваторії Чорного й Азовського морів. Під час виконання цих директивних документів з 1976 до 1986 рр. Мінводгоспом України проведено реконструкцію 40 % рисових зрошувальних систем. Реконструкція була спрямована на підвищення технічного рівня систем, однак майже не вирішувала основних проблем – економії водних і земельних ресурсів, охорони навколишнього середовища, а на початку 90-х років реконструкцію було зовсім припинено.

Однак, згідно з нормативно-законодавчими актами (ст. 89, 90 Водного Кодексу України, ст. 33, 60, 62, 63 базового Закону України "Про охорону навколишнього середовища", Постанова КМУ №703 від 18.05.98 р. "Про санітарну охорону Скадовської медичної зони в межах Скадовського району") категорично забороняється використовувати екстенсивні технології вирощування сільськогосподарських культур, в тому числі й рису з застосуванням хімічних засобів захисту та мінеральних добрив. Скадовська медична зона – це близько 150 оздоровчих закладів, де щороку оздоровлюються сотні тисяч

дітей і дорослих з захворюваннями органів дихання, хронічного тонзиліту, ексудативного діатезу, рахіту, недокрів'я, неврозів, гіповітамінозу. Джарилгачський природний комплекс – затока, прибережна зона, острів Джарилгач – згідно з Рамсарською конвенцією, має величезне міжнародне природоохоронне й наукове значення як частина природного ланцюга сезонної міграції біологічних видів у широтному напрямку з Азії до Європи, особливо північної Європи. Тут гніздяться, зимують, зупиняються при перельоті 248 видів птахів, налічується не менше 15 видів ссавців. На острові зареєстровано 81 вид тварин, занесених до Червоної книги України [13].

На основі досліджень та за науковою теорією Е.В. Гірусова побудовано природно-антропогенну вертикаль використання природних рекреаційних ресурсів, яка визначає шляхи вирішення екологічних проблем регіону, це: екологізація економіки, екологізація виробництва та екологізація суспільства. Вертикаль також передбачає напрям переходу до сталого розвитку країни та застерігає про небезпеку поглиблення екологічної кризи (рис. 1) [14].

В Японії, Китаї, США та інших рисосіючих країнах на 80 % площ під рисовими зрошувальними системами застосовуються інтенсивні технології вирощування рису, а рисові сівозміни – в основному в рекреаційних зонах. Суперечність тут знято розробкою суворих вимог до землекористувачів, а не забороною рисосіяння. Тому в Україні також необхідне ставлення суворих вимог до рисівників, до технічних параметрів рисових зрошувальних систем, а також технологій вирощування рису й супутніх сільськогосподарських культур. Тільки науково та екологічно обґрунтоване ведення рисівництва, як і всіх інших галузей народного господарства може забезпечити використання природно-ресурсного потенціалу як для аграрного сектора економіки, так і для розвитку рекреаційного комплексу. Припинення розвитку галузі рисівництва призведе до виникнення ряду соціальних і екологічних проблем: безробіття (люди, які більше ніж 30-40 років працювали на цю галузь, залишаться без роботи); збільшення площ підтоплених земель та населених пунктів (з приводу припинення роботи дренажу рисових зрошувальних систем); вторинне засолення та вторинне осолонцювання ґрунтів (яке виникне після припинення існування промивного режиму зрошення). У такому ж важкому стані знаходиться і рекреаційний комплекс України.

Відсутній державний механізм управління розвитком рекреаційного комплексу. Обмеженість природних рекреаційних ресурсів та довготерміновий процес їх відновлення потребує чіткої державної програми інвестування та управління використанням рекреаційних ресурсів. Зростання потреб у більш широкому залученні природних рекреаційних ресурсів призводить також до негативних змін навколишнього природного середовища. Тому необхідно передбачити та попереджувати шкідливі наслідки від екстенсивного використання рекреаційних ресурсів, щоб не допустити негативних змін у природному середовищі. Інтенсивність зовнішнього впливу на природні рекреаційні ресурси не може перевищувати деяку межу, вище якої система не зможе самовідновлюватися. Ця межа повинна базуватися на строгих екологічних регламентах природокористування. Гранична місткість рекреаційних

ресурсів зумовлена комплексом екологічних, природних, соціальних і економічних чинників. Її визначення полягає в установленні показників допустимої місткості території, виходячи з окремих параметрів: екологічної рекреаційної здатності ландшафтів, забезпеченість земельними ресурсами для будівництва рекреаційного комплексу, а також водними, трудовими ресурсами, відповідною інфраструктурою тощо [15, 16].

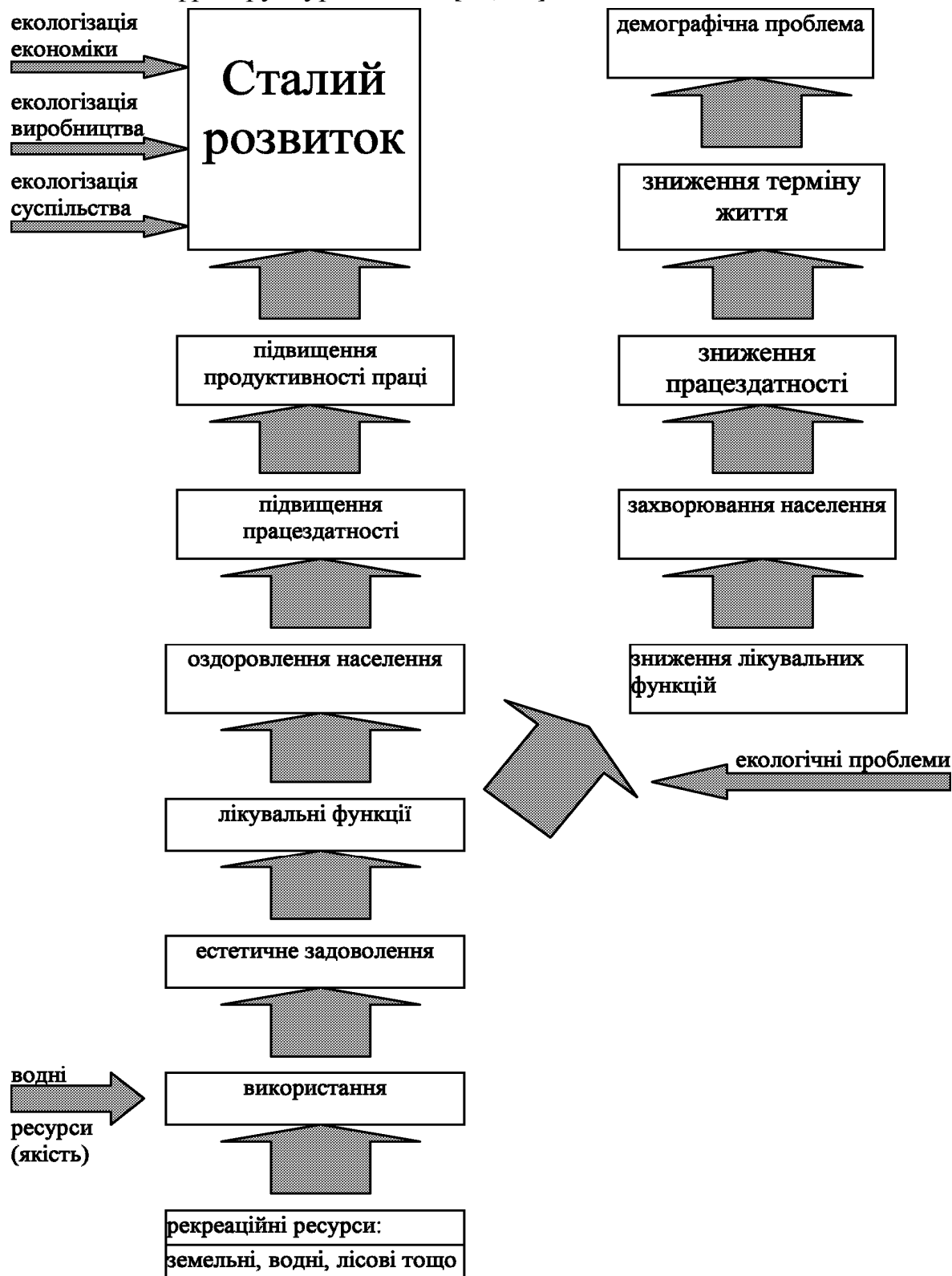

Рис. 1. Природно-антропогенна вертикаль використання рекреаційних ресурсів у зоні рисосіяння півдня України

Основними заходами щодо покращення екологічного стану в акваторії Чорного і Азовського морів за умови збереження існуючих зрошувальних систем, а також раціонального використання рекреаційних ресурсів з обов'язковим збереженням навколишнього природного середовища є:

- реконструкція існуючих зрошувальних систем на закриті чекові зрошувальні системи з повторним циклом водовикористання. Закрита чекова зрошувальна система (автор В.Й. Маковський) була побудована на площі 432 га на території Інституту рису УААН у 1990 р [17]. Принциповою відмінністю даної системи від традиційних є повне повторне використання дренажно-скидних вод для зрошення на даній ділянці, забезпечення можливості реалізації вододіючих та енергозберігаючих технологій водовикористання, а також безгербіцидних і малогербіцидних технологій, отримання екологічно чистої сільськогосподарської продукції;
- впровадження нових ресурсозберігаючих технологій вирощування рису і супутніх сільськогосподарських культур з врахуванням вимог охорони навколишнього природного середовища. У 2003 р. Інститутом рису УААН було розроблено та затверджено Міністерством охорони здоров'я України "Технологію вирощування рису з врахуванням вимог охорони навколишнього середовища в господарствах України". Виробниче випробування нової технології на полях Інституту рису УААН, а також в окремих рисових господарствах АР Крим, показали її високу екологічну, технологічну та економічну ефективність, яка забезпечує одержання стабільних урожаїв [18];
- збереження двокілометрової медичної зони в акваторії Чорного і Азовського морів для оздоровлення дітей і дорослих, шляхом реконструкції існуючих зрошувальних систем і застосування безгербіцидних технологій для вирощування дієтичного рису і супутніх сільськогосподарських культур;
- розроблення і впровадження державного механізму управління розвитком рекреаційного комплексу, використанням рекреаційних ресурсів із врахуванням вимог охорони навколишнього середовища.

Література

1. Данилишин Б.М. Сучасні тенденції регулювання процесів природокористування в Україні// Економіка України. – 1994, № 11. – С. 59-62.
2. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С. та ін. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України. – К.: РВПС України. 1999. – 716 с.
3. Економіка природокористування і охорона довкілля// Зб. наук. праць/ НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України/ Відп. Ред. Б.М. Данилишин. – К.: Либідь, 2002. – 419 с.
4. Гулич О.І. Екологічно збалансований розвиток курортно-оздоровчих територій та його концептуальні положення// Регіональна економіка. – 2004, № 4. – С. 120-126.
5. Галушкіна Т.П. Инвестиционный менеджмент в сфере приморского туризма и рекреации// Инвестирование экономики Украины в условиях рынка. – Одесса: ИПРЭЭН НАНУ. – 1998. – С. 61-69.
6. Галушкіна Т.П. Механизм формирования региональной модели экоманеджмента (на примере приморских рекреационных территорий Причерноморья). – Одесса: ИПРЭЭИ НАНУ, 1999. – 128 с.
7. Жученко В.Г. Туристсько-рекреаційний потенціал України та можливості його використання// Економіка природокористування і охорона довкілля// Зб. наук. праць. – К.: Либідь, 2002. – С. 187-190.
8. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2001 році. – Міністерство екології та природних ресурсів України. – К.: Вид-во Раєвського, 2002. – С. 109-112.
9. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери/ Гранів Л.С., Кравців В.С., Копач Ч.М., Кузик С.П. – Львів: ІРД НАН України. – 1999. – 78 с.

10. Охріменко Л.Г. Особливості функціонування рекреаційного комплексу в умовах сталого розвитку// Регіональна економіка. – 2000, № 2. – С. 224-228.
11. Грановська Л.М. Економіка природокористування в зоні рисосіяння України: Монографія. – Київ – Херсон, 2004. – 300 с.
12. Чмирь С.М. Генезис обсягів і структура виробництва зерна в Україні// Економіка АПК, 2002, № 10. – С. 24-32.
13. Бойко М.Ф., Чорний С.Г. Екологія Херсонщини. – Херсон, 2001. – 153 с.
14. Гирусов Э.В. Экология и экономика природопользования: Учебн. для вузов. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. – 455 с.
15. Гринів Л.С. Рекреаційна індустрія Українських Карпат в системі національної економіки// Матер. міжн. науково-практичної конференції "Становлення нової економічної системи в Україні". Ч.2. – Львів: Афіша, 1994. – С. 31-33.
16. Гринів Л.С. Концептуальні засади просторової парадигми екологічно збалансованої економіки// Регіональна економіка. – 2001, № 4. – С. 53-54.
17. Маковський В.Й. Еколого-економічна доцільність реконструкції існуючих рисових зрошувальних систем Причорномор'я України/ Таврійський науковий вісник. Спецвипуск (випуск 9). – Херсон, 1998. – С. 57-60.
18. Ванцовський А.А., Корнбергер В.Г., Грановська Л.М. та ін. Технологія вирощування рису з врахуванням вимог охорони навколишнього середовища в господарствах України. – Херсон, 2004. – 77 с.

УДК 504.064 (477.8)

Доц. Л.М. Архипова, канд. техн. наук;
доц. Я.О. Адаменко, канд. г.-м. наук – Івано-Франківський
національний технічний університет нафти і газу¹

ОЦІНКА ВПЛИВУ АНТРОПОГЕННОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ПОВІТРЯНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТУРИСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ "БУКОВЕЛЬ"

Проведено оцінку впливу на атмосферне повітря антропогенного навантаження у межах туристичного комплексу "Буковель" в Івано-Франківській області. Оцінку якості повітря подано за українськими і європейськими стандартами. Запропоновано природоохоронні заходи.

Ключові слова: антропогенне навантаження, туристичний комплекс, якість повітря, українські і європейські стандарти, природоохоронні заходи.

*Doc. L.N. Arkhipova; doc. Ya.O. Adamenko – Ivano-Francivsk
national technical university of oil and gas*

Estimation of influencing of the anthropogenous activity on the air environment of tourist complex "Bukovel"

The evaluation of influence on atmospheric air of anthropogenous activity is carried out within the limits of a tourist complex "Bukovel" within the limits of the Ivano-Frankivsk area. The estimation of quality of air is given under the Ukrainian and European standards. The thesis includes a set of environmental safety actions and precautions.

Keywords: anthropogenous activity, tourist complex, quality of air, Ukrainian and European standards, environmental safety actions.

Питаннями оцінки впливу на навколишнє середовище антропогенної діяльності автори статті займаються останні вісім років. Прогноз наслідків для навколишнього середовища впровадження проектів розвитку туристичних комплексів у межах Карпатського регіону в Україні є новизною. На наш

¹ 76019, м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15, т.(0342)55-96-98